

'תלמיד חכם, כשם שהוא מופלג משאר העם בחכמתו ודיעותיו, כך צריך שיהדר עצמו בסלסול ובהעדר כל פחיתות ממנו. אסור לו לצאת במנעלים המטולאים טלאי על גבי טלאי, ובצלא – רצה לומר עור העליון, וכן צריך שלא יהא נמצא בו שום דבר מגונה הן במלבושיו הן במדותיו, וכל שנמצא בו שום דבר מגונה הרי הוא גורם לתורה שתתחלל ותתמעט ערכה בעיני בני אדם, והוא שאמרו כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה. ורבב הוא מושאל לחלב ושעוה ופת ושאר מינין הדומים לאלו. ויש אומרים 'רבד', והוא כתם של דם או של שכבת זרע, מלשון רבדתי ערשי, כלומר שלא תמצא טומאתו בשוליו.

ובכלל ענין זה שלא תמצא בו שום מדה מגונה, שהמדות מושאלות בלשון בגדים כמו שידעת, וחסרון מדה אחת בין שאר מדותיו הרי הוא ככתם בבגד, וכמו שהכתמים רישומן ניכר בבגדים הדקים והנכבדים יותר מן הגסים, כך מדה מגונה אצל החכם מגונה ביותר. ולא יקל בעצמו לשום מדה מגונה ואפילו נעשית בצניעות, ויבוש מנפשו במקום שאין שם בשת אחרים.

ודרך צחות אמרו איזהו ת"ח שנחזיר לו אבידה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקו להפכו, כלומר אפילו חלוקו שאינו נראה לבריות אם לבשו שלא כתקנו – מקפיד עליו עד שיהפכנו' (לשון המאירי. וע' גם כיו"ב בשו"ת בנימין זאב (רפז), שהכוונה שלא תימצא טומאה בשוליו כלומר שם רע).

כיוצא בזה אמרו (במגילה כח.) שת"ח שמברך לפניו עם הארץ – חייב מיתה, שהרואה ת"ח שפל לפני עם הארץ אומר אין נחת רוח בתורה. וכן ת"ח שאינו נוהג בצניעות – חייב מיתה מאותו טעם, מפני שמרחיק אהבת הבריות מן התורה (עפ"י שערי תשובה ג, קיד). ועוד אמרו (בפסחים מט.): כל ת"ח מרבה סעודתו בכל מקום – הרי זה מחלל את השם.

'... החיים שבתוך התורה הם מהפכה תמידית; תלמיד חכם זה שהוא 'רך כחמאה' במידותיו, סבלן, ותרן, נוח לבריות – ובמילי דשמיא הוא עושה מעשה גבורה ונהיה קשה כברזל, ונלחם מלחמתה של תורה בכל חריפות הדעת בלי שום פשרות וויתורים. כח-היפוך זה הוא מעצם חיי תורה. כך ביאר הגר"א הא דשבת קיד ע"א איזהו תלמיד חכם היודע להפוך חלוקו כדרכו, שהמידות הם 'חלוקו של אדם' (אבן שלמה ד עיי"ש). הרי זהו גדר של התלמיד-חכם שיש לו כח ההיפוך...' (מתוך עלי שור ח"ב עמ' תרסד).

עוד על 'המקפיד על חלוקו להפכו' – ע' חרושי אגרות מהרש"א; בכור שור; מכתב מאלהו ח"ד עמ' 39.

דף קטו

'מפצעין באגוזים ומפרכסין (אולי צ"ל: מפרכין) ברימונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש. יש מפרשים מפני עגמת נפש שבמוצאי היום שאין לו מאכל מוכן, התירו להכינו מבעוד יום (ע' בראשונים כאן, ר"ן להלן קיז:). ודוקא מן המנחה ולמעלה, אבל לא מקודם לכן מפני שאז נפשו מתאוה לאכול ביותר כי אין לו 'פת בסלו', וחוששים שמא יאכל (רו"ה). טעם נוסף: מפני שנראה כמכין לצורך היום. אבל מן המנחה ולמעלה כבר קרובה אכילתו ואינו מתאוה כל כך לאכול.

ורש"י מפרש להפך; מן המנחה ולמעלה יש עגמת נפש יתירה, שאז הוא מצפה לעת אכילה וכשמתקן ואינו אוכל הוא מתענה, לכן התירו באותה שעה להכין מאכלו, אבל לא קודם לכן שאין כל כך עגמת נפש; –

'אמר מהר"י סגל: מה שנוהגין הנערים לשחוק באגוזים ביום כיפור, היינו לעגמת נפש ולעינוי, שמיצר להם כששוחק עמהם ואינו רשאי לאכול, ויתקיים תענו את נפשתיכם. ודוגמא לזה אמרינן סוף פרק אלו קשרים במסכת שבת דמנהג קדמונים בקניבת הירק ביום כיפור מן המנחה ולמעלה – רצה לומר שהיו מלקטין העלין מן הקלחים התלושים להיות מוכנים בערב לחותכן דק דק ולבשלם, ואע"ג דכתיב ביה שבת שבתון, מכל מקום לענות נפש התירו שיהו עוסקים באכלים. וכך במיימון. ודוקא מן המנחה ולמעלה דאז יושב ומצפה שיגיע זמן אכילה ואיכא עינוי נפש. ואמר מהר"י סגל לפי זה נראה שאל שחוקו עם האגוזים ביום הכפורים כי אם מן המנחה ולמעלה... (מנהגי מהר"ל יז"פ ז)

'גרדי קארי' – קוננים דלועים.

'אמר להו: אתא איגרתא ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסור'. מצינו בכמה מקומות כגון זה שהיו משנים מן האמת או תולים הלכה באדם גדול כדי שיקבלו אחרים את הדברים – להעמיד הדין על אמיתו. (ע' כמה דוגמאות בספר תקנת השבין עמ' 131 ובשו"ת רב פעלים ח"ג חו"מ א. וע' מגן אברהם קנו; 'הבונה' על עין יעקב). ע"ע בענין זה ביוסף דעת ברכות מג. וע"ע בחולין צד אודות אונאת חברו לצורך העמדתו על האמת.

פרק ששה עשר

'כי פליגי אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן'. טעם הדבר שלא ניתנו לקרות בהן, מבואר בגמרא בגטין (ו.ו.), משום שאסור לכתוב כתבי הקודש בשאר לשונות ועל כן אסור גם לקרוא בהם לאחר נכתבו. ואילו הדעה המתירה לקרוא נוקטת שמותר לכתוב (כן משמע מדברי הראשונים). וטעם לאיסור הכתיבה הוא משום שאין זה מכבוד התורה להיכתב מלבד בלשון הקודש שהיא המובחרת שבשלושונות, ולשאר לשונות אין כח של 'תורה שבכתב' אלא דין 'תורה שבעל פה' בלבד [ואולם נראה שהאיסור לכתוב תורה שבעל פה (גטין ו:)] אינו אמור על תרגום התורה שבכתב, הגם שיש לו דין 'תורה שבעל פה' כאמור]. ואיסור הקריאה הוא משום שאינו כבוד לתורה בכתיבה זו, נמצא הקורא בו מחלל כבוד התורה בכך שמחזיק כתיבה בזויה ומשתמש בה (עפ"י חזון איש ט,ט).

השפת-אמת צידד לפרש [ויישב בזה קושיית הגרעק"א על הרע"ב] שגם הסובר ניתנו לקרות בהן אסור לכתוב בשאר לשונות, אלא שבדיעבד כשעבר וכתב לא אסרו את הקריאה.

ונראה שהולך הוא לשיטתו בטעם שכתב לאיסור הקריאה – כדי שלא יבואו לכתוב, וכעין גדר וקנס חכמים הוא להרחיק את האדם מן העבירה. ואולם לדברי החזו"א איסור קריאה נובע מעצם איסור כתיבה ושניהם איסור אחד הוא, שמחזיק כתיבה בזויה, ולדבריו לא מסתבר לחדש דעה האוסרת כתיבה ומתרת קריאה.

ויתכן שיש נפקותא נוספת בין הטעמים, האם מותר לנכרי לקרוא בהם; לפי טעם השפת-אמת לא מצינו שגזרו חכמים עליהם להרחיקם מן העבירה [אם כי לא מן הנמנע שיקנסו חכמים גם את הנכרים. ע' יוסף דעת סנהדרין נו וע"ז נט.]. ואולם לפי החזו"א הכל איסור אחד הוא, וכשם שאסור להם לכתוב התורה בשאר לשונות, ואף בזמן הזה לא קיים אצלם ההתר ד'עת לעשות' (כמבואר בשלטי הגבורים ובשאר פוסקים), כך גם אסורים בקריאה.

עוד הוסיף החזו"א: 'משמע מהא דאמר מגלה ט,א לר"י דהתירו יונית משום מעשה דתלמי המלך – דרשות ביד חכמים לקבוע כבוד התורה כפי אשר יורו עליהם מן השמים בקביעות כבודה, ובלבד שיהא הדבר קבוע לכל ישראל על פי בית דין של כל ישראל, ומה שיקבעו לכבודה הוא קבוע לעולם, ומי שיכתוב במה שאינה כבודה, לא הוקדש'.

'אמר רבי יוסי: מעשה באבא חלפתא...' בכמה מקומות בגמרא מצינו שהבן היה קורא בשם אביו או בשם רבו בתוספת תואר של כבוד, כמו 'אבא' 'רבי'. ומכאן הוכיחו הפוסקים שאיסור הזכרת שם אביו או רבו לא נאמר באופן זה [על כל פנים כשמוזכרו שלא בפניו]. אכן דעת המהרש"ל להחמיר בדבר (עיין עוד: מאור ישראל כאן, ובמובא ביוסף דעת ברכות ד קדושין לא ובכורות כו.).

יש לישב דעת מהרש"ל שלא יקשה עליו מכאן – כאשר הבן נתחכם ונתגדל, הרי כשמוזכר שם אביו עם תואר אדנות וכבוד, ודאי אביו מתגדל ומתכבד בזה. ולא גרע זה מאילו אביו נתן לו רשות מפורשת על כך. ואמנם כתבו הפוסקים שלכתחילה מצוה לכבד אפילו אביו מוחל לו, אך כאן הלא זהו גופא כבוד האב כאמור, הלכך מותר לכתחילה להזכיר שם אביו באופן זה, וכגון רבי יוסי שהזכיר בכמה מקומות את אביו בשמו. וכן רבי שמעון אמר 'וחאי אבא'. וע' בפסחים עא. 'אמר רבא: רב יוסף...'. [וריעב"ץ שם הקשה כיצד הוזכרו בשמו], ועוד.

'אף הוא – רבן גמליאל בריבי, נהג כזקנו וצוה עליו וגזוז.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עריבה של טיט כפו עליו...' חוזר עתה למעשה דרבן גמליאל הזקן.

על התואר 'בריבי' – ע' במובא יוסף דעת סוטה כט:

'אף הוא צוה עליו וגזוז... אמר רבי שתי תשובות בדבר... אלא מניחן במקום התורפה.' כתב החזו"ן-איש (טו, ס): אין הכוונה למקום תורפה ממש, שאם כן היינו כפיית עריבה של טיט שאמר רבי יוסי בר' יהודה, שהרי לא נתנו את הטיט על הכתב כי היתה מגוללת, ומפני שהטיט מאבדה אסור לדעת רבי [והוא איסור תורה, לגרום מחיקה לכתבי הקודש אעפ"י שאינו מאבד בידים, וגם אם אין בהם אזכרות אסור מדרבנן]. עפ"י חזו"א ידים ה, יו. וע' גם אגרות משה או"ח ח"א ד. ואין הדבר מוסכם – ע' להלן קכ] – אלא נותנה במקום יבש, וקורא לכך 'תורפה' כי כל מקום שאין האויר שולט שם, ובפרט בתוך הקרקע – נחשב במקום תורפה. אך נראה שאין צריך כלי חרס. עד כאן תורף דבריו.

[ברמב"ם ובשו"ע (שלה, יב) משמע שמקום התורפה היינו מקום מגולה, מקום הפקר. ומשמע מפשט לשונם שכן נקטו להלכה, שדברים שלא הותרו ליכתב כגון תושבע"פ קודם ההתר ד'ע'ת לעשות לה", אין צריך לגנום אלא מניחם במקום מגולה (ע' בשער הציון שם אות ל. וכן נקט גם בשו"ת אבני יז"ד שער. וכ"ה פשט לשון רש"י)].

וצ"ע בדעת החזו"א, אם כוונתו לחייב גנייה דוקא, כיצד יפרש לשון הפוסקים. ואולי כוונתו רק לאפוקי מהנחה במקום שההוק קרוב. וכן נקט באגרות משה (או"ח ח"ד ח, ב), שודאי אסור להניח במקום שעלולים ליאבד ולירקב שם, אלא 'מקום התורפה' היינו שאינם טעונים שמירה כשאר ספרים, כגון לגללם שלא יתעפשו (ע' ב"מ כט).

ויש לציין שהריא"ז בפסקיו נקט שטעונים גנייה, וכסתם משנתנו. ובשו"ת אחיעזר (ח"ב מח) פסק להלכה שספרים שאינם נקראים – טעונים גנייה, וכתב להוכיח זאת מסוגינתו. והוכיח שאינם טעונים גנייה בכלי חרס. ומשמע מדבריו שהלכה כתנא קמא דברייתא שרבן גמליאל צוה לגנוזו, ולא כרבי. ואולם נקט בדעת רבי כפי המשמעות הפשוטה, להניח במקום שאינו משתמר, ומשום כך נשאר ב'צריך עיון' מדוע אין חיוב לגנוז משום בויון. אלא שלפי פירוש החזו"א והאג"מ אתי שפיר, כי באמת אסור להניח במקום העלול להתקלקל מסיבות חיצוניות. [ואולי זוהי גם דעת הריא"ז, וכוונתו רק לאפוקי ממקום העלולים לינוק].

ובמקום אחר דן באגרות משה (או"ח ח"ד לט) אודות ספרי קדש שבלו מה ייעשה בהם, וכתב שאם אין בהם אזכרות, כגון משנה וגמרא וכדו' ואינם מיועדים ללימוד מפני שבלו [גם אם נשארו פנים שלמים הראויים ללימוד, אלא שברור שלא ילמדו מהם], יש להתיר להניחם במקום שנוטלים משם ניירות למיחזור. ותורף נימוקו הוא שתורה שבעל פה הכתובה על הספר, אין בספר קדושה מצד עצמו אלא במידה והוא מיועד ללימוד. ואמנם לאבדו בידים אסור מצד הסברה כדברי רבי, אבל להניח במקום התורפה, אפילו ודאי ייאבד – מותר.

ולכאורה נראה שהגרמ"פ בתשובה זו חזר בו מדבריו שבסימן ח' (הנ"ל), ששם כתב שודאי לא התיר רבי להניח במקום שיירקב שם, שזה ודאי אסור כמו איבוד בידים. אך יש לומר שבתרגום דאיוב היו אזכרות ולכן אסור אף בגרמא, משום לאו ד'לא תעשון' (וע' להלן קכ). [וכבר נחלקו הפוסקים בדין מחיקת שם הנכתב בלשון אחרת. ע' ש"ך יו"ד קעט, יא; גליין מהרש"א שם מהח"ו; פתחי תשובה רעו, יא. ובמשנ"ב (פה, י) נראה שנקט כהש"ך שמותר למחוק. וע' שער הציון שלד, כח]. משא"כ בדברי תורה ללא אזכרות, בהם התיר אף באופן של הבאה למקום שודאי יימחקו.

וכמדומה שהגאון ז"ל שהתיר הוא בדעת יחיד בענין זה, ואין כן הוראת שאר פוסקים [וע"ש בסוף התשובה שלענין מעשה בפועל, כתב לשואל שיש להתיעץ עם גדולי הפוסקים שבא"י, הגם שהוא עצמו היתה דעתו גם למעשה להתיר, כמבואר שם]. עוד יש להעיר, הלא אותם אנשים שממחזרים את הנייר עושים מעשה מחיקה בידים, והפעלת המכונה אין נראה שתיחשב גרמא, והרי אם הם יהודים הלא גורם להם לאיסור גמור, שהרי לאבד בידים לכולי עלמא אין התר [ובאחיעזר שדן אודות עלי ההגהה לא התיר אלא בגרמא שעל ידי אמירה לנכרי. אך תשובת האגרות-משה נכתבה לנכדו שבארץ ישראל. וע"ע בענינים הקרובים בשו"ת אבני נזר יו"ד שער].

אלא שיש מקום לדון מצד אחר; אם מראש הודפסו הספרים על דעת כן שלאחר שיבלו יימחקו, שמא זה דומה לכתב העומד לימחק ש"ל שאין בזה איסור מחיקה מדאורייתא (וע' בספר מרחשת ח"א נג, ז שתלה מחלוקת תנאים בדבר, ע"ש לענין מחיקת מגילת סוטה). ובמקום שהאיסור אינו אלא מדרבנן, כגון שאין שם משבע שמות שאינם נמחקים (ערמב"ם יסוה"ת ה, ו ח. וכן הוכיח בתשב"ץ ח"א ב שאין איסור תורה אלא במחיקת אזכרות או בנתיצת בנין, ולא בשאר דברי תורה. ואולם המג"א קנד סק"ט נקט שבכל תשמישי קדושה עובר בלאו זה וצ"ע לדברי הרמב"ם בספר המצוות. וצ"ע ששם אין מפורש אלא שמות הקודש וכמו שכתב הרמב"ם בחיבורו הגדול. וע"ע עין יצחק או"ח ח"א ה), שמא בזה שמלכתחילה נכתב על דעת להמחק לא אסור. [ואולם לענין אזכרות, הלא מפורש בגמרא (קכ): שאסור למחוק שם שעל בשרו, הגם שודאי עומד לימחק]. וצ"ע.

וביחוד יש לצדד אם יעשו ממיחזור הנייר ספרי קדש אחרים, שיש לדמות זה קצת לדיון הפוסקים אודות נתיצת בית הכנסת על מנת לבנות, כשעומד להיטת. וע' גם בתשב"ץ ח"א ב שהתיר כתיבת פסוקים על לוח לתלמידים על מנת למחוק לצורך כתיבה אחרת. [ובשו"ת דברי יואל (ח"א ו) אסר למחוק כתב ישן העומד לדהות, גם אם עושים כן על מנת לתקן, ואף אם ננקוט להתיר נתיצה באופן זה]. וצריך בירור.

(ע"ב) 'הברכות והקמיעין אף על פי שיש בהן אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה – אין מצילין אותן מפני הדליקה...' כתבו הראשונים (בעל המאור; רא"ש, ועוד): עתה שנתמעטו הלבבות והשכחה מצויה, כבר התירו לכתוב כתבי הקדש בשאר לשונות שהעם מביין, וכן לכתוב תורה שבעל פה – משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (גטין ס), וכמו כן נהגו לכתוב ברכות וסדר תפילה – הלכך מצילים הכל בפני הדליקה.

והרמב"ן כתב: אין התר לכתוב ברכות אלא לצורך, אבל שלא לצורך – אסור, וכן לכתוב פסוקי דרחמי ודאי אסור. ואילו הר"ן תמה מדוע אסור לכתוב פסוקים, מה שונה זה מכתבת ספרי הפטרה או כתיבת מגילה לתינוק להתלמד בה (בבאור מחלוקתם, ע' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד לט).

משמע מסתימת הדברים שאף על פי שלא כתבו שמות הקודש באותן ברכות אלא שעשו במקום השמות סימונים בעלמא וכדו' – אסור לכתוב, וגם על זה נאמר 'כשורפי תורה'. והטעם הוא משום שנוסח הברכות הרי הוא כשאר תורה שבעל פה, שבזמנם היה אסור לכותבה ולכך היה אסור להצילן מפני הדליקה והיו נשרפים במקומם. וכן מפורש בפירוש אחד ב'חדושי הר"ן', שדקדק מלשון 'שיש בהן אותיות של שם' שלא היו כותבים שם השם ממש אלא כגון שלש יודיין. [וכן נראה שאותו אדם בצידן שכתבן ושקען במים, לא היה רשע כזה שעבר על איסור מחיקת השם

ממש, אלא שכתב רק נוסח הברכות ללא שמות הקדש, והיה עושה סימנים במקום השמות. וזלזל באיסור כתיבת תורה שבעל פה שנהג אז].

ומשמע מזה שאסור למחוק ברכות גם כאשר אין בהן שמות, וקל וחומר שאסור להשליכן לאשפה שהוא בזיון ביותר.

ומכאן יש למחות ביד אנשים המדפיסים סדרי ברכות ותפילות על טפסים שיש בצדם האחר מודעות בעניני מסחר ופרסום, ושולחים אותם לאלפי בתים, והלא אנשים רבים נוהגים להשליך טפסים כאלו לאשפה ללא שיודעים מה כתוב בהם. והוא דבר האסור בהחלט.

'... ותמיהני איך שיקרו לכתר"ה לומר שאני התרתי איסור חמור כזה, לזלזל בשמות הקדושים ובפסוקי תורה ובנוסחי ברכות, אשר מפורסם לכל שאני צועק ככרוכיא גם על הלוחות ששולחים מאיזה מוסדות להרבה בני אדם כדי שישלחו להם נדבותיהם בשביל זה, ומדפיסים שם כמה ברכות ונוסח הקדיש, ומוסד אחד היה אשר שמע לקולי וגנזם ולא שלחם אף שכבר הדפיס אותם. וצריך להשתדל ששום מוסד לא יעשה זה. ואני בעצמי נוהרתי שאף על ההזמנות לחתונות בני ובנותי לא כתבתי שום פסוק, אף לא 'קול ששון...'. וכן הוא מן הראוי לכל אדם להתנהג' (עפ"י שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קלה).

ועע"ש קלד ושם ביו"ד ח"ד לה, ד. ומבואר שם שמלבד חשש ולזול ואיבוד, קיים איסור בכתיבת פסוקים וחלקי פסוקים משום איסור כתיבת כתבי הקודש – שהרי לא הותר להדפיסם אלא משום 'עת לעשות...!'

ובספר הליכות שלמה (ח"א פ"כ הערה 72) מובא שהגרשו"א התרעם על מה שנתפשט להדפיס פסוקים בהזמנות, ואעפ"י שכתובים בצורת קשת – טעונים גניזה. ולמדקקים ראוי לחוש אף בחצאי פסוקים. ואין בכלל זה כשכותב מליצה כלשון הכתוב. ויש שצדדו להקל בשילוב פסוקים ומאמרי חז"ל במכתבים וכד' מפני שהאשפה כיום אינה אותה אשפה שעליה דברו רז"ל שהיתה מקום הטינופת ממש וחזירים נזברים בה (כן מובא בשם הגר"י קמינצקי – 'במחיצת רבנו' עמ' רכג).

כתב הרמב"ן: לא התירו לתרגם ספרי הקודש לשאר לשונות אלא תרגום אונקלוס ויונתן. והר"ן חולק וסובר שאין חילוק בין תרגום יונתן לתרגום של אחד מן החכמים בשאר לשונות, וכמו שרבי סעדיה גאון תרגם התורה לערבית. וכן כל לשון שהעם מביין בו – מותר. וכן פסק בשלחן ערוך (שלה, יב).

והחזון-איש (או"ח ס, יג. וע' גם בדבריו בידים ה, יט) פירש דברי הרמב"ן שודאי אינו חולק על כך שמותר לכתוב תרגום של אחד החכמים, כל שאנו צריכים לתורתו, כשם שהותרה כתיבת שאר תורה שבעל פה משום 'עת לעשות לה'. וגם מה שהותר לכתוב תרגום אונקלוס, לא משום שאיננו מבינים לשון הקודש הותר אלא התורה שבעל-פה האצורה בתרגום אונקלוס, התירו לנו לכתבה משום 'עת לעשות'. והרמב"ן שאסר בשאר תרגומים לא דיבר אלא בהעתקות הדיוטות הבקיאים בלשון בלבד, שאין התר לכתוב אותם כי לגביהם אין התר ד'עת לעשות'.

נראה לפרש סברת הר"ן שתמה על הרמב"ן ולא יישב דבריו באופן הנזכר – כי לדעתו גם תרגום מפי חכם בלשון ללא חידושי תורה שלו, יש להתיר משום 'עת לעשות לה' מפני שהרבה אנשים מבינים על ידי התרגום מלים סתומות שבמקרא שבלעדיו לא היו מבינים כהוגן.

עוד בענין תרגום התורה ושאר ספרי קודש – ע' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד לה.

כתבו הפוסקים (ער"ן; או"ח שלה, יב): ספרים הכתובים בלשון שאין העם מבינים בו – אסור להציל בשבת כיון שאסור לכתבם (ר"ן ושאר פוסקים).

ובחזון איש (ס, יג) צדד שאין מצילים התרגומים אלא במקומם, שאז יש בהם משום 'עת לעשות', אבל במקום אחר שאין מבינים באותה לשון – אין מצילים.

ומצד הסברה היה מקום לומר שכיום שהניידות מרובה והעולם כולו כמקום אחד הוא, וספרים שנמצאים כאן למחר הם בקצה העולם, הרי גם אם יימצא הספר במקום שהעם אינם מבינים אותו לשון, מותר מפני שהן הספר הן האנשים היום כאן ולמחר במקום אחר וא"כ הכל ראויים להשתמש באותו ספר.

וכן יש להסתפק לפי מה שכתב כאן הר"ן בשם הראב"ד (והובא בבאור הלכה שלד) שלא התירו לכתוב בשאר לשון אלא למי שאינו מבין לשון הקדש, י"ל כיון שיש מקומות שהיהודים שם אינם מבינים אלא לעו, יהא מותר עתה לכתוב בכל מקום לצורך אנשים הללו [ובחזו"א ס' י יד] כתב שכל שאינו ספר שלם אין צריך לדקדק על לשון הקדש. ולפי"ז בספרי דפוס אין נפקותא בשאלה הנ"ל, כי אינו נידון כשלם].

המגן-אברהם (שלד סק"ז) הביא משלטי הגבורים להסתפק אודות ספרים שלנו שנכתבו בלשון הכותים, והם אצלם – האם טעונים גניזה, או שמא כיון שלא הותר לכתוב אלא משום 'עת לעשות לה', להם מי התיר לכתוב, והרי הם כספרים שלא ניתנו ליכתב [שלדעת רבי מניחם במקום התורפה ואין טעונים גניזה]. ולכאורה ספקו לא אמור אלא בלשון כזו שאין ציבור מישראל המבין אותה, אבל אם יש מישראל שמבינים [אולי אפילו במקום אחר כנ"ל], הלא הותר לכתוב ולקרוא בו. או שמא י"ל שלהם לא הותר לכתוב בשום אופן, וממילא אסור לקרוא בהם לכל אדם.

נחלקו הפוסקים בענין כתיבת קמיעים; הרשב"א בתשובה כתב שאין מצילים אותם מפני הדליקה. וטעמו משום שכתובת פסוקים בקמיעין לא הותרה משום 'עת לעשות לה' כי אינם עשויים ללמוד או להתפלל מהם (ט"ז שלד סק"ב). ויש סוברים שמצילים (הובאו שתי הדעות בשלחן ערוך שלד, יד). והלכה כדעה ראשונה. ואולם אם יש בו אזכרות יש לומר שמצילים (פרי מגדים, מובא במשנ"ב שם).

א. נראה שמן הדין אין חילוק אם כתובים בו אזכרות או לא, וכמפורש בברייתא, אלא שהפרי-מגדים סמך על הדעה המתירה כאשר יש שם אזכרות, משום בזיון הפסוקים.

ולפי זה, שלא הוכרעה ההלכה כדעה הראשונה בהחלט, אף כי אנו נוקטים שאין מצילים הקמיעות מפני הדליקה בשבת – צריך לגנום ולא יניחם במקום התורפה, שמא הלכה כדעה אחרונה שניתנו ליכתב.

ב. כאמור, הט"ז פירש טעם הדבר שאין מצילים קמיעים משום שלא ניתנו להיכתב, שאין בהם התר ד'עת לעשות'. ואולם בספר חדש האביב דייק מלשון הברייתא 'כותבי ברכות כשורפי תורה' – לא נאמר גם כותבי קמיעים, כי יש לומר שמותר לכתבם משום רפואה, ואעפ"כ אין מצילים לפי שלא ניתנו לקרות בהם. ולא הבנתי, אם כוונתו לומר שאסור לקרוא בהם, צ"ב בטעם הדבר והלא ניתנו להכתב. ואם הכוונה לפי שבפועל אין אנשים קוראים בהם, מה בכך, והלא גם תפלין אינם נועדו לקריאה ומצילים אותם. ובדוחק י"ל כיון שההיתר לכתבם אינו אלא לצורך רפואה, הלכך לא הותר לכתוב באופן שיעשו בהם שימוש נוסף, כגון לקרוא מתוכם.

וע"ע באריכות בבאור דעות הפוסקים בענין קמיעים, בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד לט.

'נטל טומום של ברכות ושקען בספר של מים, ובלשון הזה אמר לו רבי ישמעאל, גדול עונש האחרון מן הראשון'. מבואר מדברי הראשונים שאין זה נחשב כ'גרמא' אלא כאיבוד בידים, כל שמביא את הדבר למצב שבסופו יימחק (וע' חדושי הר"ן ורשב"א להלן קכ. וע"ע: שו"ת אחיעזר ח"ב מה, ב; שו"ת דובב משרים ח"א צט; שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ת. וע"ש שכתבו לאסור להביא תפלין לחולה להניחם, אם יודעים שיצטרכו אחר כך לשורפם משום חשש הידבקות. ע"ע להלן).

'זהו רב המנונא תנא מצילין'. הגם שרב המנונא היה אמורא ולא תנא, מצינו פעמים רבות בתלמוד לשון כזאת, 'תני רב...'. – שהאמורא היה שונה ברייתא שקיבלה מרבותיו, ועל כן נקראת על שמו (ע' בשו"ת הריב"ש שעה; מגדים חדשים כאן).

'ספר תורה שבלה; אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארץ מצילין...'. משמע אפילו אי אפשר לקרוא בו, שהכתובים אינם במקום אחד – מצילים אותו. ואין זה דומה לספרים שלא ניתנו לקרות בהם שאמר רב הונא [והלכה כמותו לדעת רוב-ככל הפוסקים] אין מצילים אותם – כי כאן בתחילה היתה עליו קדושת ספר שניתן לקרות בו, הלכך גם לאחר שבלה ונקרע – מצילים, שלא כספרים שמתחילתם לא ניתנו להיקרות (עפ"י חדש האביב; שפת אמת. וכ"כ בשו"ת חות יאיר טו ד"ה ולכאורה. וע' גם בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד לט ד"ה אבל יש).

דף קטז

'עשה לה סימניות מלמעלה ולמטה... ולמה כתבה כאן, כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה...'. ונרמז הדבר בנוני"ן הפוכים כי הנו"ן מסמלת פורענות ונפילה, כמו שאמרו בברכות ד. (מהרש"א, ע"ש). וגם מרמז שהפכו 'נעשה ונשמע' (עפ"י חדש האביב). ובפירוש בעל הטורים (בהעלותך י, לה): לומר שמקומה של פרשה זו אחר 'ונסע אהל מועד', שהוא ג' פרשיות מקודם לפרשה זו. (וכבר העירו שלפי מנינו אינו עולה אלא מ"ח פרשיות מקודם. וע"ע 'פענח רוא' שם).

'מקום הכתב לא קמיבעיא לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש, אזל כתב אזלא לה קדושתיה'. הנודע-ביהודה (תנינא יו"ד קעג) כתב: אין הכוונה שפרחה קדושת הגליון לגמרי אלא רק לענין שאין מצילים אותו בשבת מפני הדליקה, והרי הוא כקלף המעובד לשם קדושת ספר תורה שאין מצילים אותו, אבל עדיין קדושתו עליו ואין מורידים אותו לקדושה קלה (וע' גם בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קלד, ע"ש). והעירו על דבריו מדברי הרשב"א בנדרים (יד): שכתב שפרחה קדושת הגליון כשנמחק הכתב, והנודר ומתפס בגליון – אינו כמתפס בדבר הנדור, שאין הגליון קדוש אלא מחמת הכתיבה וכל שנמחק הכתב פרח קדושה ממנו (עפ"י יד שאל יו"ד ריב ועוד).

בכלל 'מקום הכתב' – הריוח הפנוי שבין שורה לשורה, שאף הוא אינו קדוש אלא אגב הכתב, שאין מניחים אותו אלא כדי שהכתב יהא מובדל וניכר ונקרא, אבל הריוח שבין דף לדף עשוי לנוי וליופי ויש לומר שהוא קדוש קדושה עצמית, גם בהעדר הכתב (עפ"י רשב"א. וע' שפ"א).

'תא שמע הגליונין וספרי מינין אין מצילין אותן...'. – וסתם גליון משמע שלמעלה ושלמטה ולא רק מקום הכתב. וגם 'גליונים' לשון רבים מורה על כך (עפ"י מהרש"א).

'אמר רבי טרפון: אקפח את בני אם...'. ע' במובא לעיל יז.

'שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים... ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא...'. מלשון 'משנאיך' (ולא 'שונאיך') ניתן לשמוע שמשנאים אחרים, שאותם המינים מונים את ישראל על התורה והמצוות, ולכך כותבים לעצמם ספרי תורה כדי לעיין בהם כדי להקניט לישראל (עפ"י חדש האביב).

ועוד, שהם אומרים החליפם הקב"ה באומה אחרת, מפני השנאה. וזהו 'משנאיך' – שעושים את ישראל כאילו אתה שונאם (עפ"י מהרש"א).